

Szerzői ismertető

**ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM
KOSSUTH LAJOS HADTUDOMÁNYI KAR
HADTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Bernát Péter

**Stratégia és taktika a Kárpát-medence erődépítészetében a késő
római korban**

című doktori (PhD) értekezéséhez

**Témavezető: Dr. Szabó József János nyugalmazott docens
Budapest, 2011.**

Már kutatómunkám kezdetén tisztában voltam azzal, hogy az általam választott témát eddig szinte kizárólag régészek, valamint klasszika-filológusok kutatták Magyarországon. Mivel hadtörténészek kevésbé vizsgálták a Kárpát-medence ilyen korai történelmét, emiatt úgy vélem, hogy kutatásaim eredményei értékes adalékokkal szolgálhatnak a térség korai katonai múltjának részletesebb feldolgozásához, megértéséhez. Rengeteg köszönettel tartozom azoknak a régészeknek és filológusoknak, akik előttem járva elképesztő mennyiségű információt halmoztak fel a Kárpát-medence római kori múltjával kapcsolatban, ezáltal biztosítva számomra azt, hogy kutatásaim során olyan mennyiségű és tudományos színvonalú adat álljon a rendelkezésemre, ami lehetővé tette értekezésem elkészítését.

Célkitűzések

Munkám során arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam a Kárpát-medencében a III. század vége és az V. század első fele között létesített római katonai objektumok rendszerét, azok taktikai és stratégiai szerepét, beillesztve őket az adott korszakban bekövetkezett katonai paradigmaváltás körülményei közé. Ilyen jellegű átfogó kutatás ugyanis mind a mai napig nem látott napvilágot Pannonia viszonylatában. A korábbi kutatások rendszerint a téma egy szűk keresztmetszetére korlátozódtak, úgy mint például a *ripa pannonica* erődjei, belsőerődök, tornyok, Csörsz-árok, ezek egymáshoz való viszonyát, közös rendszerüket viszont nem elemezték. Ezért tartom kiemelkedően fontosnak, hogy ezt a feladatot most elvégeztem. Céлом volt, hogy dolgozatomban igazoljam alapfeltevésemet, amely szerint a Kárpát-medencében, a késő római korban egy összetett, integrált, többlépcsős védelmi rendszer működött, ami bár defenzív stratégiát szolgált, fontos szerepet kaptak benne az offenzív taktikai elemek is. Meg szerettem volna cáfolni azt a toposszal, amely szerint a bomlófélben lévő, rosszul felszerelt, barbarizálódó római hadsereg csak passzívan várta volna omladozó falú erődítményeiben a barbárok támadását.

Meg kívántam vizsgálni a késő római hadseregben bekövetkezett szervezeti, fegyverzetbeli és taktikai változásokat is, hiszen ezek a folyamatok meghatározó befolyást gyakoroltak az erődépítészetre is. Külön kitértem az egyes pannoniai *ripa* szakaszokon tapasztalható helyi sajátosságokra is, megvizsgálva azok okát. Munkám során a vizsgált erődök rendszerét be kívántam illeszteni a római hadsereg által, az adott korban alkalmazott harceljárások szisztémájába, hogy ezen keresztül jussak új információhoz arról, hogyan használták ezeket

az objektumokat a konkrét hadműveletek idején. Elsőként szándékoztam részletesen foglalkozni a különféle műszaki záruk, természetes és mesterséges akadályok alkalmazásának szerepével a késő római pannoniai katonai objektumok esetében, valamint be akartam bizonyítani, hogy a szakirodalomban elterjedt álláspont, amely szerint a korabeli katonai szakírók (Vegetius, Anonymos) igazából saját korukban már használhatatlannak bizonyultak, inkább csak a fióknak írogató, korábbi műveket összeollózó, katonai képzettség nélküli hivatalnokok voltak, nem állja meg a helyét.

Részletesen akartam foglalkozni továbbá a Csörsz-árokrendszer problémájával. Hadtörténészként először kívántam kísérletet tenni arra, hogy ennek, a Kárpát-medencén belüli leghosszabb védelmi vonalnak az eredetét, céljait és létrehozásának körülményeit beillessem a már ismert események sorába úgy, hogy közben felülvizsgálom és kiegészítem a régészek által már korábban felállított elméleteket. Külön fontosnak tartottam, hogy a Csörsz-árokrendszert, mint sajátos, a birodalom előterében létrehozott biztonsági zóna legfontosabb, ám semmiképpen sem minden előzmény nélküli elemeként vegyem górcső alá. Átértékelve ezzel a római hadsereg által a Közép-Duna - medencében a IV. században alkalmazott taktikát.

Kutatási módszerek, források

Disszertációm elkészítése során arra törekedtem, hogy először a nagy összefüggéseket és azok hátterét értem meg, ezért az általános birodalmi szintű jelenségektől kiindulva közelítettem meg a pannoniai folyamatokat és azok hatásait a régió erődépítészetének taktikai és stratégiai hátterére.

Kutatásom során a források széles spektrumát kellett feldolgoznom. Az egyik legnagyobb csoportot a különféle régészeti adattárak jelentették, amelyek nélkül nem lettem volna képes a különböző katonai objektumok analitikus vizsgálatára tekintve, hogy azok fizikai jellemzőit csak ezekből lehet maradéktalanul megismerni. Ennek magyarázata, hogy terepbejárások során sok objektum ma már nem vagy csak igen nehezen azonosítható, aminek oka lehet, hogy a kérdéses objektum a kutatás óta megsemmisült, beépítették vagy egyszerűen a kutatás végeztével visszatemették. A különféle katonai épületek mellett egyéb, a témával összefüggő

tárgyi emlékekről, például fegyverzetről szóló adatokat is részletesen tanulmányoztam.

A tárgyi emlékek vizsgálatával egyenértékűnek tekintem a kortárs források vizsgálatát, ami lehetővé tette a két forráscsoport összehasonlítását és a kiinduló téziseim igazolását. Amikor alkalmam nyílt rá, különféle nyelveken (magyar, német, angol) elérhető forrásokat összevettem a latin eredetijükkel, ami lehetőséget adott apróbb finom hangolások elvégzésére. Erre azért volt szükség, mert a műfordítók gyakran, egy-egy árnyalatnyi különbséget jelentő kifejezést más szinonimával helyettesítenek munkájuk során a könnyebb érthetőség kedvéért, ám ez egy résztéma elemzésénél olykor zavaró lehet, ha a kutató a források mikroanalízisét végzi. Az általam felhasznált kortárs forrásokat három csoportra lehet osztani. Az elsőbe a különféle késő ókori auktorok által összeállított történeti munkák tartoznak, a másodikba a korabeli katonai szakkönyvek, míg a harmadikba a különféle jegyzékek, gyűjtemények (katonai állományjegyzékek, jogszabály gyűjtemények).

Munkám során sokat dolgoztam különféle térképekkel, régiakkal és újakkal egyaránt, amelyek szoros összefüggésben álltak az általam végzett terepbejárásokkal. Ezek során, a térinformatikai munka elvégzésében sok segítséget kaptam a Dr. Harkányiné Székely Zsuzsanna docens által a gödöllői Szent István Egyetemen vezetett kutatócsoporttól, akik a Csörsz-árok védetté nyilvánításán és turisztikai hasznosításán dolgoznak. Amikor csak tehettem, a terepbejárásaimat úgy szerveztem, hogy oda el tudjanak kísérsni az adott helyszínt kiválóan ismerő szakemberek. Így kerültem kapcsolatba a Nemzeti Múzeum régészeivel, Gróf Péterrel, Gróf Dániellel és Mráv Zsolttal, akik készségesen bocsájtották rendelkezésemre a Visegrád, gizellamajori és a Göd, bócsa-újtelepi kutatásaik dokumentációit, amiért külön hálával tartozom. Ezen ásatási adatok és a kölcsönösen hasznosnak bizonyuló terepbejárások nélkül minden bizonnyal szegényesebb lenne a munkám.

Kutatásom első fázisától kezdve igyekeztem feldolgozni a hazai és a külföldi szakirodalmat. Ez utóbbi érdekében több alkalommal jártam külföldön (Németország, Ausztria, Svájc), ami egyben lehetőséget biztosított arra is, hogy a helyi késő római emlékeket tanulmányozzam és összevegyem őket a hazaiakkal.

Fejezetek rövid összefoglalása

Az első fejezetben, a már korábban bemutatott módon, megfogalmaztam kutatásom célkitűzéseit és számba vettem a megvalósításukhoz szükséges kutatási módszereket és a rendelkezésemre álló forrásokat.

A második fejezetben, a római határvédelemhez kapcsolódó fogalmakat (*ripa/limes*) vizsgáltam meg, külön figyelmet fordítva a fogalmak jelentéstartalmának egyes korszakokban megfigyelhető módosulásaira. Ezzel összefüggésben nagy hangsúlyt fektettem a katonai táborok római taktikában betöltött szerepének bemutatására.

A harmadik fejezetet alfejezetekre bontva vizsgáltam azokat a politikai és katonai tényezőket, amelyek a Kr.u. III. századtól stratégiájának és taktikájának megváltoztatására kényszerítették a Római Birodalmat, valamint elemeztem a római polgári és katonai vezetés krízisre adott válaszlépéseit.

Az első alfejezetben feltártam azokat az új katonai kihívásokat, amelyeket a biztonságpolitikai környezet megváltozása eredményezett. Végig tekintettem a római határvédelem helyzetét a legfontosabb európai, közel-keleti és afrikai régiókban, valamint megvizsgáltam az ezen a területeken kialakult krízishelyzetek okait.

A második alfejezetben két további részre bontva vizsgáltam a római állam által, a válság elhárítása céljából bevezetett államigazgatási és katonai reformokat. Az államigazgatási reformok vizsgálata során rámutattam arra a paradoxonra, hogy bár a reformok célja a Birodalom szétesésének megakadályozása, az egység megőrzése volt, ennek érdekében a hatalom regionális dekoncentrációjára volt szükség. A diocletianusi-constantinusi reformok által létrehozott kormányzati csúcsszervek működését, feladatköreit elemezve bebizonyítottam, hogy ezeknek, a látszólag civil államigazgatási szerveknek fontos katonapolitikai funkcióik voltak. Napi feladataik ellátása során gyakran kellett katonai, hadszervezési kérdésekkel foglalkozniuk. Ezzel cáfoltam azt a korábbi álláspontot, amely szerint, ezen hivatalok munkatársai nem rendelkezhettek komoly katonai ismeretekkel, ezért az általuk készített katonai szakkönyvek nem tekinthetők hiteles forrásoknak.

Az államigazgatási rendszer átalakítása után a római hadsereg Kr.u. III. század végi, IV. század eleji reorganizációjának több dimenzióját is megvizsgáltam. A hadsereg szervezeti átalakulását vizsgálva megállapítottam, hogy a reformok során kialakított új szervezeti rendszer megfelelt a körülmények által támasztott kihívásoknak. Ezáltal bizonyítottam, hogy nem a feltételezett elkapkodott rögtönzések, hanem átgondolt koncepciók megvalósítása állt a reformok háttérében. A barbarizációs folyamatokat elemezve megvizsgáltam a római hadsereg tiszti és legénységi állományában végbement változásokat, egyúttal rámutattam arra, hogy a barbár elemek megjelenését nem feltétlenül kell minden esetben a hadművészeti színvonal hanyatlásaként értékelni. A fegyverzet és a tőle elválaszthatatlan taktika terén végbement változások elemzése során bebizonyítottam, hogy ezeken a területeken tapasztalható új tendenciák a Birodalom megváltozott gazdasági adottságaihoz, az átalakított hadgazdasághoz, valamint az ellenség által támasztott új követelményekhez alkalmazkodtak. Ezáltal az adott körülmények között adható legoptimálisabb megoldásoknak tekinthetők.

A harmadik alfejezetben a hadseregreform erődépítészetre gyakorolt hatását vizsgáltam meg. Ennek során számba vettem az újonnan megjelent erőd típusokat és azok kialakulásának okát, valamint elemeztem a régi erődítmények korszerűsítése érdekében tett intézkedéseket. Magyarországon elsőként foglalkoztam részletesen a különböző távolsági fegyverek ezen erődítmények védelmében betöltött szerepével.

A *negyedik fejezetben* Pannonia határvédelmének késő római kori átalakítását vizsgáltam meg három alfejezetre bontva.

Az első alfejezetben áttekintettem Pannonia Kr.u. I.-III. század közötti hadtörténelmét, azzal a céllal, hogy a későbbi elemzéseim történeti háttérét pontos kontextusba tudjam helyezni. Ennek során megállapítottam, hogy a szarmata – kvád – római hármasszomszédság, az eltérő hadikultúrával rendelkező népek találkozása miatt, kiemelten fontossá teszi a térséget nem csak a magyar, hanem a nemzetközi hadtörténelem számára is. A történeti áttekintés során kitértem olyan kevésbé ismert, de a Kárpát-medence hadtörténete szempontjából fontos mozzanatok bemutatására is, mint például a nagy markomann háborúk.

A másodika alfejezetben a Kárpát-medencében a Kr.u. III. században bekövetkezett stratégiai

átrendeződést és annak hatásait elemeztem, megvilágítva ezzel azoknak a problémáknak a gyökerét, amelyekkel a római hadvezetésnek az elkövetkezendő időszakban szembe kellett néznie a térségben.

A harmadik alfejezetben, két további részre bontva elemeztem Pannonia igazgatási és védelmi rendszerének átalakítását. Ennek során megállapítottam, hogy az átalakítás főbb irányai megegyeztek a Birodalom más területein ekkor zajló reformfolyamatokkal, de a speciális helyi kihívásokhoz történő alkalmazkodás egyes esetekben kivételes megoldásokhoz vezetett. Ilyen megoldás volt a barbár területekre előretolt erődítmények létesítése, illetve egyes alakulatok esetében az előírt létszámkerettől való eltérés.

Az ötödik fejezetben hat alfejezetre bontva tanulmányoztam az új stratégiai és taktikai elemek megjelenését a pannoniai erődépítészetben. Ennek során, többek között, részletesen kitértem az egyes objektumok és azok egymáshoz fűződő viszonyrendszerének elemzésére, a távolsági fegyverek és műszaki akadályok szerepére, valamint a központi előírások alkalmazásának a kérdésére.

Az első alfejezetben a *pannoniai ripa* erődítményeit vizsgáltam meg és osztályoztam aszerint, hogy milyen módon integrálták őket újonnan, vagy tették őket alkalmassá a kor új katonai követelményeinek megfelelő védelmi rendszerben történő feladatellátásra. Az építés történet mellett, a források által biztosított lehetőségekhez mérten összegyűjtöttem az egyes objektumok helyőrségeire vonatkozó adatokat.

A második alfejezetben elsőként vizsgáltam meg természetes és mesterséges akadályok, műszaki zárok a pannoniai erődítmények védelmében betöltött szerepét. Ennek kapcsán bebizonyítottam, hogy a késő római kori katonai szakkönyvek által, az erődépítéssel kapcsolatosan meghatározott szabályokat a gyakorlatban is alkalmazták. Vizsgálataimmal igazoltam, hogy az egyes erődítmények védőműveinek kialakítása és az előterükbe telepített akadályoknak fontos szerepe volt abban, hogy a távolsági fegyverek objektumvédelemben történő eredményes használatát biztosítsák. Ezzel összefüggésben a Visegrád, gizellamajori erőd védelmi rendszerét mutattam be egy esettanulmány keretében.

A harmadik alfejezetben a sajátosan a késő római korra jellemző megerősített átkelőhelyek

rendszerét elemeztem. Megállapítottam, hogy ezek az objektumok kulcsszerepet játszottak a defenzív római stratégia offenzív taktikai elemeinek biztosításában. Ezek a létesítmények ugyanis a határforgalom és a stratégiaiul fontos átkelőhelyek ellenőrzésének lehetősége mellett a római alakulatok barbár területre való gyors eljuttatását és azok ottani eredményes tevékenységének logisztikai háttérét is biztosítani tudták. Ezzel összefüggésben részletesen elemeztem a Szentendrei-szigeten kiépített késő római megerősített átkelőhelyek rendszerének stratégiai szerepét Valeria provincia előterének védelmében.

A negyedik alfejezetben a *ripa pannonica* mentén kiépített őr- és jelzőtorony hálózatot vizsgáltam meg, amelynek során megállapítottam, hogy az egyes régiókban alkalmazott típusok közötti eltérést természetföldrajzi adottságok indokolják. Megállapítottam, hogy az egyes létesítmények szerkezete, építőanyaga szoros összefüggést mutat a hozzájuk kapcsolható külső védelmi rendszerek erősségével.

Az ötödik alfejezetben három részre bontva elemeztem a Pannonia belsejében létesített katonai rendeltetésű objektumokat. Megállapítottam, hogy bár a megerősített városok és a nagy belső erődök rendeltetésüket tekintve hasonlítottak egymásra és ugyanannak a belső védelmi rendszernek a részei voltak, mégsem lehet őket egy típusba sorolni. A belső erődök létesítésének vitatott kronológiájával kapcsolatosan több hipotézist is felállítottam, majd elemeztem ezen létesítményeknek a térség integrált védelmi rendszerében betöltött szerepét. Elemzésem során megállapítottam, hogy ezeknek a létesítményeknek a feladata jóval összetettebb volt az eddig feltételezettnél. A megerősített városok és a belső erődítmények egyszerre voltak a határvédő alakulatok háttértámogató rendszerei, hadtáp, illetve hadiipari központok, a központi mozgóalakulatok potenciális bázisai és menedék a civil lakosság és annak értékei számára. Elemzésem ezen részében foglalkoztam a Birodalmon belüli úttámasok és jelzőtoronyok katonai szerepével is.

A hatodik alfejezetben Magyarországon elsőként vettem fel a késő római kori menettáborok hiányának problémáját, amelyre a magyarázatot a katonai infrastruktúrahálózat átalakulásában találtam meg.

A *hatodik fejezetet* hat további alfejezetre bontottam. Ezekben az Alföldön húzódó, Kr.u. IV. században létesített előreolt védelmi rendszert, a Csörsz-árkot tanulmányoztam.

Az első alfejezetben a Csörsz-árok kormeghatározásával kapcsolatos problémákat ismertettem.

A második alfejezetben az árokrendszer megépítésének előzményeit mutattam be, megvizsgálva azokat a politikai és katonai érdekeket, amelyek a Csörsz-árok megépítéséhez vezettek. Ennek során részletesen elemeztem a szarmata polgárháborút és annak hatásait a térség erőviszonyaira.

A harmadik alfejezetben, a szakirodalomban eddig szereplő dátumokat pontosítva a Kr.u. 334-339 közötti időszakra kelteztem az úgynevezett belső árkok építésének idejét és elemeztem a rendeltetését, részletesen bemutatva azokat az általam összegyűjtött közvetlen és közvetett bizonyítékokat, amelyek bizonyítják a sáncok római eredetét.

A negyedik alfejezetben bemutattam és igazoltam azt a folyamatot, amelynek eredményeként II. Constantius uralkodása alatt az Alföldön élő összes szarmata római protektorátus alá került.

Az ötödik alfejezetben I. Valentinianus Pannoniával kapcsolatos védelmi koncepcióját elemeztem, nagy hangsúlyt fektetve az előretolt védelmi rendszerrel kapcsolatba hozható objektumokra, a gödi és a hatvani római katonai létesítményekre.

Az utolsó, hatodik alfejezetben esettanulmány keretében vizsgáltam meg a Csörsz-árok előretolása miatt kirobban római-kvád háborút, különös tekintettel arra, hogy milyen funkciót és hogyan láttak el a térség erődítményei a hadiesemények ideje alatt. Ennek eredményeként megállapíthattam, hogy az egyes objektumok több funkciót is elláthattak, valamint azt, hogy az integrált védelmi rendszer hatékony működéséhez szükséges, hogy annak egyes elemei is hibátlanul funkcionáljanak.

A hetedik fejezetben az integrált védelmi rendszer eddig külön vizsgált elemeit egy egységként vizsgáltam. Ebben a fejezetben a védelmi rendszer egyes elemi közötti viszonyt elemeztem. Ennek során a következő képen rekonstruáltam a Kárpát-medence késő római kori védelmi rendszerét:

A pannoniai tartományok előterében, a római diplomácia katonai-, védelmi érdekeket szolgáló politikája révén, egy, Rómával szövetségesi viszonyban lévő ütközőzóna jött létre, amely csökkentette a közvetlen katonai fenyegetést. Ezt a zónát az úgynevezett Csörsz-árok jelölte ki, melynek vonalán a római hadsereg bizonyos mértékű alárendeltségébe tartozó barbár (később, meg nem valósult tervek szerint római) csapatok teljesítettek szolgálatot. Feladatuk a közvetlen veszély jelzése volt. A fő védelmi vonal (*ripa*) és az ütközőzóna között az összeköttetést a megerősített átkelőhelyek rendszere jelentette, amelyek lehetőséget nyújtottak a rómaiak számára a gyors reagálásra, a veszély még barbár területen történő elhárítására és a tartomány előterében tevékenykedő római csapatok hatékony logisztikai háttértámogatására. Amennyiben az esetleges támadást mégsem sikerült elhárítani az ütközőzónában, a *ripa* vonalán elhelyezkedő erődítmények feladata volt a provinciákba történő ellenséges behatolás megakadályozása. Optimális esetben, köszönhetően a pufferzónából érkező jelzéseknek, eddigre már lehetőség nyílt a veszélyeztetett határszakaszok megerősítésére, amire feltétlenül szükség volt tekintve, hogy a közvetlenül a határerődökbe telepített egységek önmagukban nem voltak képesek feltartóztatni egy átfogó támadást, mindössze regionális területvédelemre voltak képesek. Azaz, kisebb váratlan betöréseket, portyákat meg tudtak hiúsítani. Több ezres offenzívának csak akkor tudott ellenállni a határvédelem, ha időben erősítést kapott a központi csapatoktól. Amennyiben ez az erősítés nem érkezett meg, vagy nem bizonyult elégségesnek, az ellenség behatolhatott a Birodalom belsejébe. Ilyenkor az emberek és a javak megóvása, a várható veszteségek mértékének minimalizálása vált közvetlen feladattá, amit tartományok belsejében fekvő megerősített városok és belső erődök hálózata biztosított. A Birodalomba behatolt ellenség kiűzése a központi mozgó csapatokra hárult, amelyek ezt a feladatot a tartományok belsejében kiépített katonai infrastrukturális rendszerekre támaszkodva hajtották végre.

A nyolcadik fejezetben a Birodalom összeomlásának pannoniai erődökre gyakorolt hatását mutattam be. Részletesen kitérve az ekkor megjelenő, mély válságot jelző kényszermegoldásokra, az úgynevezett maradványerődökre.

Az utolsó, kilencedik fejezetben összefoglaltam a dolgozatomban szereplő új tudományos eredményeket, amelyeket lejjebb részletesen ismertetek.

Új tudományos eredmények

Dolgozatomban bebizonyítottam, hogy a Kárpát-medencében a késő római korszakban egy nagy szakértelmet és bonyolult tervezést igénylő, többszörösen összetett integrált védelmi rendszer működött. Ezzel megcáfoltam azt a szakirodalomban is széles körben elterjedt tételt, mely szerint a késő római határvédelem az egylépcsős lineáris modell szerint épült fel. Egyúttal bebizonyítottam, hogy a késő római hadművészet az általánosan feltételezetttnél jóval magasabb színvonalon állt, tekintve, hogy az általam vázolt összetett rendszer megtervezésére, létrehozására, fenntartására és működtetésére magas színvonalú hadművészeti ismeretekre volt szükség.

Kutatásaim során elsőként vizsgáltam meg a műszaki záruk, természetes és mesterséges akadályok szerepét a pannoniai késő római katonai objektumok védelmében. Ennek eredményeként bebizonyítottam, hogy a Pannoniában a III.-IV. században folytatott erődépítések során figyelembe vették a korban megfogalmazott központi utasításokat és a helyi sajátosságokat is, legyenek azok természetföldrajzi vagy katonai eredetűek. Elsőként mutattam rá a távolsági fegyverek szerepére a térség késő római erődjeinek védelmében, valamint elsőként vizsgáltam az erődök előterébe telepített akadályok és a távolsági fegyverek erődvédelemben betöltött szerepének összefüggéseit.

Elsőként vizsgáltam minden elemét átfogóan, egy egységként a kárpát-medencei késő római kori összetett integrált védelmi rendszert (Csörsz-árok, barbár területen létesített római katonai objektumok, megerősített átkelők, határ erődök, őrtornyok, útállomások, megerősített városok, belsőerődök, menettáborok).

Bebizonyítottam, hogy a késő római államigazgatás legfelsőbb szintjén álló, látszólag tisztán civil hivatalok fontos, a hadsereggel kapcsolatos jogkörökkel rendelkeztek, ezért a korábbi tudományos megállapításokkal ellentétben, az ott dolgozó hivatalnokoknak komoly katonai ismeretekkel kellett rendelkezniük. Ennek kapcsán igazoltam azt is, hogy ezen hivatalok dolgozói által készített katonai szakkönyvek javaslatait a gyakorlatban is alkalmazták a pannoniai erődítmények építése során.

Igazoltam, hogy bár a késő római hadsereg a Kárpát-medencében is defenzív stratégiát követett, annak megvalósítása érdekében gyakran alkalmazott bizonyos offenzív taktikai elemeket. Ezzel cáfoltam a késő római hadsereggel kapcsolatban a szakirodalom által is gyakran megfogalmazott passzív védekezés tételét.

Hadtörténészként először foglalkoztam részletesen a Kárpát-medencén belüli leghosszabb védelmi vonal, a Csörsz-árokrendszer eredetével, rendeltetésével beillesztve azt a térség ismert és dokumentált történelmébe. Munkám eredményeként, a gödöllői Szent István Egyetemmel együttműködésben jelent meg egy ismeretterjesztő füzet és készült el egy, a Csörsz-árkot bemutató vándorkiállítás anyaga.

Ajánlások

Az értekezés megállapításai tekintetében kutatásaim további folytatását ajánlom. A késő római korszak és a Csörsz-árok rendszer ugyanis a Kárpát-medence történetének hadtörténészek által egyik legkevésbé kutatott része. Interdiszciplináris kutatási módszerekkel sok, máig megválaszolatlan kérdést lehetne tisztázni és ezáltal még jobban feltárni a térség honfoglalás előtti hadtörténelmét.

Kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága

A dolgozatom tárgyát képező római határvédelem magyarországi szakasza jelenleg világörökségi címre történő jelölés előtt áll. A cím elnyerése óriási presztízst, elismertséget és gazdasági hasznot hozhat az egész országnak. Ahhoz azonban, hogy ezt a címet elnyerje Magyarország és később megfelelően ki tudja kiaknázni az abban rejlő lehetőségeket, alapos ismeretekkel kell rendelkezünk a nevezés tárgyát képező római határvédelmi objektumokról. Dolgozatom ezen ismeretek elmélyítéséhez járul hozzá.

A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE

- **Sic Itur ad Astra** 2002.: *Római katonai ellenőrzés az Alföldön a 4. században és a Csörsz-árokrendszer* 5-40.p
- **Eszmélet: Háború – Irak** 63. 98-107.p
- **Egyenlítő** 2004/4.: *Egy látszathatalom valós paradoxonjai* 46-49.p
- **Ezredvég** 2004/2.: *Valahol utat tévesztettek* 91-93.p
- **Kard és Toll** 2006/3.: *I Valentinianus védelmi koncepciója és a 374-75-ös kvád- római háború* 182-200.p
- **Társadalom és Honvédelem** 2007/2.: *Gondolatok Benkes Mihály: Helyzetkép Fekete-Afrikáról című tanulmánykötetéhez* 189-193.p
- **Múlt-kor: Középkori erődöt vizsgálnak Dél-Kínában.** 2007. szeptember 4. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18234>
- **Múlt-kor: Morbid győzelmi ünnepség az ókori Mezopotámiában.** 2007. szeptember 12. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18298>
- **Múlt-kor: A legendától a valóságig: A Csörsz-árok története.** 2007. szeptember 20. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18364>
- **Múlt-kor: Római hadsereg nyomai a Galileai-tó partján.** 2007. október 11. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18604>
- **Múlt-kor: Római uralom a Kárpátok között: harc Dáciáért.** 2007. október 18. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18698>
- **Múlt-kor: Összeomlott az Aurelianus-fal egy szakasza.** 2007. november 9. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=18865>
- **Hadtudományi Doktorandusz Konferencia 2008. Konferenciakötet: Hajítófegyverek és vetőgépek szerepe a késő római erődök védelmében.** ZMNE, 2008. 7-30.p
- **Nemzet és Biztonság** 2008/4.: *Az ujjur kérdés és ami mögötte van* 30-37.p
- **Hadtudományi Szemle** 2008/2.: *Nehézlovasság a késő antikvitásban* 90-100.p

- **Várak, kastélyok, templomok.** 2009./2. : *Stratégia és taktika a római erődépítészetben* 18-21.p
- **INSTITUTE FOR STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES ANALYSES** 2009/15.: *The Uyghur Question and What Is Behind It.* www.svki.zmne.hu
- **Argentorate 357** 2011; Közreadva: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola
- **Egy IV. századi ostrom anatómiája: Amida 359** 2011; Közreadva: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola
- **A Csörsz-árok szerepe a Kárpát-medence késő római kori védelmi rendszerében** 2011; Közreadva: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola

SZERZŐ EGYÉB TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE

A szerző 2002-ben első helyezést ért el a Sic Itur Ad Astra hadtörténeti pályázatán. 2004-2006 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Politikai Tudományok Tanszékén tanszéki demonstrátori munkakört töltött be, a tanszéki kiadvány szerkesztette (Polinfó). 2007-ben előadást tartott a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban „Hadsereg és háború a késő római korban” címmel. A 2007/08-as tanévben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtörténelem Tanszéknek oktatói megbízásából több kurzuson is tartott előadásokat. 2008 óta tagja a gödöllői Szent István Egyetemen működő Csörsz-árok kutató csoportnak. A csoport tagjaként részt vett a Tájak Korok Múzeumok kiadvány Csörsz-árkot bemutató kötetének összeállításában, valamint az árok rendszert bemutató vándorkiállítás anyagának elkészítésében. Rendszeresen ad elő a Csörsz-árok foglalkozó szakszemináriumokon, ezzel összefüggésben tanulmányt írt egy megjelenés előtt álló kötetbe. 2009-óta a Magyar Limes Szövetség aktív tagja, a szövetség ügyvezető elnökének közvetlen munkatársa. Ebben a minőségében részt vesz konferenciák, szakmai programok, tárgyalások szervezésében, lebonyolításában. Jelenleg szakértőként működik közre a szövetség kormányzattal folytatott tárgyalásaiban és egy római gálya felkutatásával kapcsolatos projektet koordinál. 2011-től Balassi Bálint Intézet megbízott oktatója

SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ

Név: Bernát Péter

Születési hely: Budapest

Születési idő: 1981. 11. 22.

Cím: 1195. Budapest, Batthyány u. 2. 4/14.

Telefon: 0630/2667662

E-mail: bernat.peter@t-online.hu

Tanulmányok:

2010. április: Közigazgatási szakvizsga: Kül- és Biztonságpolitika szakirány

2009. április: Közigazgatási alapvizsga

2006- : Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola,
Hadtörténelem Tudomány szak; PhD.

Téma: Stratégia és taktika a Kárpát-medence erődépítészetében a késő római korban

2001-2006.: Politikaelmélet szak, Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi
Kar (Diploma minősítése: Kitűnő)

2000-2005.: Történelem szak, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi
Kar (Diploma minősítése: Kitűnő)

2000-2005.: Tanár szak, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és
Pszichológiai Kar (Diploma minősítése: Jeles)

Nyelvismeret:

Német: középfok „C”

Angol: középfok „C”

Oktatói, előadói tevékenység:

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtörténelem Tanszék

Szent István Egyetem, Csörsz-árok Kutatócsoport

Balassi Bálint Intézet

Szakmai tevékenység:

2004-2006.: Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Politikai Tudományok Tanszék, tanszéki demonstrátor

2008.: Oktatási és Kulturális Minisztérium Támogatáskezelő Igazgatósága, EU pályázati referens

2008 - 2010.: Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, hatásvizsgáló elemző

2010 - .: Budapest Főváros XIX. Kerület, Kispest Önkormányzata, polgármesteri referens

2011 - .: Balassi Bálint Intézet, megbízott előadó